

Svalbarde

af

Professor ved Københavns Universitet Finnur Jónsson.

Spørgsmålet om Svalbarde har længe sysselsat mine tanker, og jeg har haft det fremme til overvejelse mere end én gang. I den sidste tid er det, især ved kommandør G. Holms afhandling i Meddelelser om Grønland LIX (i forkortet form i dette tidsskr.) og prof. Fr. Nansens modafhandling i Norsk geografisk tidsskrift 1926, blevet aktuelt. Jeg vil ikke blande mig i striden, undtagen for så vidt som hvad jeg i det følgende kommer til at anføre nødvendigvis bliver et led i drøftelsen af det hele. Jeg vil forudskikke den bemærkning, at hvad enten Svalbarde er at søge på den nordøstlige del af Grønland eller ikke, har Nordmændene naturligvis fuldkommen ret til at kalde Spitzbergen med et så godt nordisk, sikkert også betegnende navn, istedenfor det fremmedklingende »Spitzbergen«.

Først en bemærkning om selve navnets form. I håndskrifterne af Landnáma findes udelukkende formen Svalbarði, maskulin an-stamme; dette findes også i en annal (Isl. ann. V), medens alle de andre annaler har Svalbarðs (I, III, IV, VIII, IX), styret af fundr, altså en neutral a-stamme. Barð er et islandsk ord velkendt i fortid og nutid, brugt om forskellige ting, men altid om det yderste (randen, kanten) af noget (barð på et skib, på en hat, på landet); ordet er også velkendt i norsk landsmål, »kant, rand, bred; side, bordkant på en båd« (Aasen); barð i betydning: skæg er måske samme ord. Barð og Svalbarð findes som stednavne på Island. Af dette barð er barði simpelthen dannet med selvsamme betydning. Det kunde nu synes vanskeligt at sige, om den ene eller den anden form er den rigtige; jeg er dog mest tilbøjelig til at mene, at Landnámas enstemmig overleverede form, der støttes ved den ene annal, er den rigtige, — af den grund at »barði er det sjældnere, der lettere kunde ændres (forvanskes) til »barð end omvendt. At der er så mange annal-håndskrifter, der har barðs, betyder lidet, da det ene afskriver det andet.

Man måtte således også i norsk snarere optage navnet Svalbarde end Svalbard.

Hvad kilderne giver os om Svalbarde er nu ikke meget. Først og fremmest kommer da den nævnte annalnotits i betragtning, den lyder kort og godt: »1194, Svalbarde funden (V)« eller »Svalbards fund« (?: opdagelse; I, III, IV, VIII, IX). Tidsangivelsen er enstemmig (ti en enkelt sen annalafskrifts henførelse til 1195 er uden al betydning). Så sen er altså denne begivenhed. Der står intet om, hvem der fandt Svalbarde; men der kan næppe være tvivl om, at opdagelsen er sket ved Islændere¹⁾; selv om det ikke er umuligt, at den er sket ved Nordmænd og efterretningen derom har nået til Island, er det ikke sandsynligt; dette støttes i høj grad ved at det fundne lands beliggenhed bestemmes ved (og udfra) et punkt på Island; se nedenfor.

Dernæst kommer hovedstedet, der findes i de indledende bemærkninger til Landnámabók.

Denne findes i forskellige håndskrifter og det lønner sig, at se lidt nærmere på disse og deres indbyrdes forhold. Herom får man gode oplysninger hos istandbringeren af et af dem, det der bærer lagmanden Haukr Erlendssons (d. 1334) navn, Hauksbók; det er skrevet omkr. 1320. Haukr siger selv (udg. 1900 s. 124): »Men denne bog skrev jeg (dette mangler i den afskrift vi har²⁾), men må utvivlsomt indsættes) Haukr Erlendsson efter den bog, som lagmanden Sturla, den kyndigste mand, havde skrevet, og den bog som den anden, som Styrmer Frode havde skrevet, og jeg tog fra hver af dem, hvad den ene havde mere (end den anden), men en stor mængde af stoffet fortalte de begge ens; derfor er det ikke mærkeligt, at denne [min] Landnámabók er længere end nogen anden«. Altså Hauksbók er en forening af Sturlas og Styrmers bog. Det må fremhæves her kortelig — beviset er leveret andet steds, — at Haukr var langt fra at være en kritisk bearbejder, han var tilvisse ikke nogen nøjagtig afskriver heller, noget som også gælder de fleste andre islandske afskrivere. Hauks egen håndskrift findes mangelfuldt i A. M. 371,4^o, men i fuldstændig afskrift ved Jón Erlendsson i A. M. 105, fol.

Styrmer døde 1245 og har vel skrevet sin bog omkr. 1220—30. Sturla døde 1284; han har skrevet sin bog noget senere end Styrmer; det er umuligt at komme det nærmere. Hans bog er, som forlængst set, opbevaret i A. M. saml. 107, fol., en papirafskrift ved præsten Jón Erlendsson efter et skindhåndskrift fra 14. årh. Der er ingen tvivl om, at dette håndskrift ikke har bevaret Sturlas egen tekst i et

¹⁾ Således også G. Isachsen, Den norske geogr. Selsk. Årbok 1907 s. 16.

²⁾ Hauks egen original er her gået tabt.

og alt, men er blevet genstand for nogle skønt ikke meget store ændringer (tilføjelser). Styrmers tekst har man betragtet som tabt, undt. for så vidt man måtte antage, at de plusstykker, der findes i Hauksbók, hidrørte derfra (bortset fra Hauks egne tillæg). Men nu haves et 3. håndskrift i A. M. 106 (og 112), fol., som til en vis grad er et kompilationsværk, men som dog hverken er en afskrift af Sturlubók eller Hauksbók. Der er al grund til at antage (se udgaven 1921), at denne bog, der kaldes Melabók, hovedsagelig er en afskrift af Styrmers. Iøvrigt er der ingen grund til her at komme nærmere ind på enkeltheder ved hvert af disse håndskrifter.

De indledes alle med de almindelige bemærkninger, som før antydedes, deriblandt nogle kursforskrifter og retningsangivelser; det er dem, der her kommer i betragtning.

Disse findes også i de uddrag af Landnámabók, der også findes i den store Olaf Tryggvasons saga og det såkaldte Sögubrot I (trykt i Fornmannasögur XI) samt delvis i Alfræði íslenzk I, 44 og endelig i Ivar Bårdssöns Grønlandsbeskrivelse. Her behøves ingen håndskrifter at specificeres.

Det er vist hensigtsmæssigt at tage Sturlubóks tekst først i betragtning¹⁾. Ens med den eller omtrent ens er teksten i Ol. Tryggv., og Sögubrot; de små afvigelser sættes her i klammer. Den lyder:

Svá segja vitrir (ok fróðir Sbr.) menn, at [ór Nóregi (ul. Sbr.) frá Staði sé vij dægra sigling [í vestr (ul. Sbr.) til Horns á Íslandi austanverðu (austanv. Isl. O. Tr., Sbr.), en frá Snæfellsnesi þar er (sem O Tr., Sbr.) skemst er (til Grænlands tilf. O Tr., Sbr.), er (ul. Sbr.) iiij dægra haf í vestr til Grænlands (vestr at sigla O Tr., Sbr.) En [svá er sagt (ul. Sbr.) ef siglt er ór Björgvin [rétt í vestr (ul. O Tr., Sbr.) til Hvarfsins á Grænlandi (í vestr fult tilf. Sbr.) at (ul. Sbr.), þá mun siglt vera (verða Sbr.) tylft fyrir sunnan Ísland...²⁾ (en frá Langanesi á norðanverðu Íslandi — dette i O Tr., Sbr., men ved uagtsomhed oversprunget i Stbókshåndskriftet) iiij dægra haf (dægra haf ul. O Tr.; haf ul. Sbr.) norðr (ul. Sbr.) til Svalbarða í (við Sbr.) hafsbotn.

Det er klart, at alt dette er den selvsamme tekst; afvigelserne i O Tr. og Sbr. er sekundære og uden betydning med undtagelse af følgende. Ordene til Grænlands er i O Tr. og Sbr. flyttede til efter skemst er og så erstattede med at sigla. Meningen bliver dog fuldkommen den selvsamme, og her er ordene þar er skemst og i vestr af en hovedbetydning. Ordene rétt í vestr er udeladte i O Tr. og Sbr., men det er klart, at de er vilkårlig udeladte i O Tr.,

¹⁾ Retskrivningen normaliseres i det følgende; teksten selv bliver derved uforandret.

²⁾ Her udelades en vejlængdebestemmelse til Irland; den er i denne sammenhæng værdiløs.

da Sbr. har dem i en ringe variation (i vestr fult) lige efter. Ordene En frá Langanesi — Islandi er ved en eller anden fejl oversprungne i Sturlubókhåndskriftet, men at de har stået i originalen er klart af O Tr. og Sbr., de kan med sikkerhed betragtes som den oprindelige tekst.

Hertil kommer endnu en tekst, nemlig Ivar Bårdssöns. Det er klart, at hans tekst beror på Sturlubóks, men den er interpoleret (måske af Ivar selv); den skal her meddeles¹⁾, idet Ivars åbenbare interpolationer sættes i klammer:

Så siger vise mænd [som føde er udi Grønland og sist komme af Grønland] at norden af Stad udi Norge er vij dage (således = døgr) sejling [ret] udi vester til Horns [som ligger] østerst på Island. Item fra Snefellsnes af Island, som er stakkest til Grønland, 2 dage og 2 nætters sejling ret i vester at sejle (det er klart, at Ivar har haft en tekst som den i O Tr. og Sbr.) [og da ligger Gunnbiernerskær ret på midtvejen emellum Grønland og Island; dette var gammel sejling, en (?; men) nu er kommen is ud af landnordenbotne, så nær forskrevne sker, at ingen uden livsfare den gamle sejle som herefter høres].

Item fra Langenes [som ligger] øverst på Island [ved fornævnte Horns] er ij dages og ij nætters sejling til Svalberde i haffsbaane.

Så følger i omskrivning den direkte sejlas fra Bergen til Grønland. Her lægge man særlig mærke til, at Ivar gengiver »4 døgr« bægge gange med det utvetydige »2 dage og 2 nætter«, hvilket ser ud som en tilsigtet gengivelse for at undgå misforståelse. Går man ud fra at døgr står her i den klassiske betydning — derom straks mere, — er gengivelsen fuldtud rigtig. Det er da en inkonsekvens, eller unøjagtighed hos Ivar, når han gengiver 7 døgr ved »syv dage«; det kan man ikke tillægge nogen betydning²⁾

I den gamle komputistiske afhandling, Rímbeýgla, (Gml. kgl. saml. 1812, 4°), fra o. 1200, hedder det udtrykkelig: I degi døgr ii, í dægri stundir XII, »i en dag er der 2 døgr, i et døgr 12 timer«. Dette er tydeligt nok, og det kan man gå ud fra som sikkert, at Styrmer og Sturla — for ikke at tale om deres forgænger, der skrev den nævnte indledning — kun har kendt døgr i betydningen halv-døgn. Blot et eksempel (se iøvrigt Fritznors ordbog) skal anføres; Snorre, Styrmers samtidige, Sturlas onkel, siger i sin Gylfaginning: »dem ?; Nat og Dag, sendte Alfödr op på himlen for i løbet af 2 døgr at bevæge sig rundt om jorden«, d. v. s. Natten i løbet af 12 og Dagen i løbet af 12 timer. Et klassisk sted vedrørende betydningen af døgr er beretningen om Torarin Nefjulfssons sejlas til Island

¹⁾ Også her er retskrivningen noget normaliseret.

²⁾ Om døgr kan henvises til K. Kälund i Aarbøger 1913 s. 103 f. og særlig til Hj. Falk, Altn. seewesen s. 17 f.

fra Norge i sommeren 1024. Snorre siger, at han sejlede på 8 dægr til Eyrar (nuværende Ørebak) og han lader Torarin selv sige, at han (kun) for »4 nætter« siden skiltes fra Kong Olaf. Her betyder dægr klarlig halvdøgn. Angivelsen passer fortræffelig til de 7 dægr fra Norge til det østlige Horn — et dægr mere langs hele Islands sydkyst til Eyrar. Det kan tilføjes, at Björn Haldórsson (18. årh.) i sit lexicon kun kender dægr i betydning »halvdøgn« (semmissis diei naturalis, nycthemerum) og det samme er tilfældet med G. Andrjesson (17. årh.; »Dies aut nox per se«).

Der savnes således enhver hjemmel for, at dægr i 13. årh. betyder noget andet end et »halvdøgn«.

Til alt det ovenstående skal endnu for fuldstændighedens skyld anføres, at i et håndskrift, der er aftrykt i *Alfræði íslenzk I* (s. 44), hedder det således (i oversættelse): »Fra Norge fra Stad er der 4 dægr's sejlas til Færøerne, men derfra 3 (dægrs sejlas) til Island til Østfjordene til Horn«, og lidt efter: »7 dægrs sejlas er der fra Island til midten af Norge«. Dette er blot et andet udtryk for den første sætning i Stb. osv.

Vi skal nu tage Hauksbogens og Melabogens tekst i betragtning. Den lyder således (idet varianter fra Melabók sættes i klammer):

Svá segja vitrir menn, at ór Nóregi frá Staði sé vij dægra sigling til Horns á austanverðu Islandi, en frá Snjófjallsnesi (Snœfells-) iiij dægra sigling til Hvarfs á Grænlandi (i vestr þar skemst er tilf.). Af Hernum (Husn — feyllæsn.) af (i) Nóregi skal sigla jafnan i vestr til Hvarfs á Grænlandi, ok er þá siglt fyrir norðan Hjaltland svá (at tilf) því at eins sé þat, at allgóð sé sjóvarsýn, en fyrir sunnan Færeyjar, svá at sjór er (sé) i miðjum hliðum (miðjar hliðar), en svá fyrir sunnan Island, at þeir hafa (hafi) af fugl ok hval . . . en frá Langanesi á norðanverðu Islandi er iiij dægra haf til Svalbarða norðr í hafsbotn, en dægrsigling er til óbyggða á (i) Grænlandi ór Kolbeinsey í (ul.) norðr.

Det er klart, at bægge tekster er identiske; afvigelserne i Melab. er alle uden nogen betydning, undtagen tilføjelsen: i vestr þar skemst er. Spørgsmålet er for det første, hvorfra Melab. har sin tekst. I standbringeren af det håndskrift, hvori den findes, kunde tænkes at have skrevet den af efter Hauksbók, men da han plejer at angive, hvorfra enkelte stykker er tagne, når de ikke stod i det håndskrift, han afskrev, og han intet siger om dette, ligger den slutning nærmest, at han har skrevet stykket af efter sin original. Men hvorledes hænger det da sammen med den nævnte plus-sætning? Her er der to ting at vælge imellem: enten har Haukr udeladt den, uagtet den stod i hans original; det kunde han tænkes at have gjort. Eller har skriveren af Melab. selv tilføjet det efter de andre Landnámatekster, han bevislig havde,

selv om disse var afskrifter af eller nærbeslægtede med Sturlubók. Jeg tror nu, at dette sidste er tilfældet, men absolut vished kan her ikke fås; spørgsmålet er også forholdsvis af mindre vigtighed.

Men nu den store afvigelse i Hauksb.—Melab. fra Sturlubóksteksten? Her er der for det første den afvigelse, at ordene: þar er skemst er (efter Snœfellsnesi) er udeladte i Hauksb.—Melab. (jfr. dog tilføjelsen i denne lidt senere), og at det følgende lyder således:

Stb.		Hauksb.—Melab.)
er iiij dœgra haf í vestr til Grænlands.		iiij dœgra sigling til Hvarfs á Grænlandi.

En svá er sagt — Grænlandi (Stb.) genfindes i Hauksb.—Melab., men omskrevet (stedbestemmelsen Hernar og Björgyn er omtr. identisk), men hvad der følger er stærkt afvigende; det er de ovenfor fremhævede ord. Der kan ikke være to meninger om, og her får jo Hauks udtalelse om sin kompilation særlig vægt, at her er Stb. det primære; Hauksb.—Melab. er åbenbart en omdannelse deraf, og tillige en udvidelse; da nu Haukr siger, at plusstykker har han taget fra sine to forlægshåndskrifter, er der kun en slutning at drage, den, at Hauks tekst er Styrmers. Hertil passer fortræffelig den lærdom, der viser sig i Hauks tekst. Den er ægte Styrmersk, svarer fuldtud til hvad vi ellers kender til Styrmers kompilatoriske og bearbejdende virksomhed. Selv var han lidet kritisk.

Altså er denne tekst sekundær, i forhold til den simple i Sturlubók.

I det sidste stykke findes tilføjelsen, der ovenfor også er med spærret tryk. Atter her er der tale om lærdom, en tilkendegivelse af forøget viden, der er af samme art som den lige nævnte, og som sikkert bør tilskrives samme kilde, Styrmer¹⁾.

Af alt dette fremgår det klart, at Sturlas tekst er den ældste, og at det er den, man bør lægge til grund for behandlingen af de spørgsmål, det her drejer sig om. Rigtignok kunde man måske sige, at bægge tekster betyder, tiltrods for omarbejdelsen, det samme, men det gør de ikke.

Hovedafvigelsen i Hauksb. er den, at det hedder, at der er 4 halvdøgn sejlas fra Snefjældsnes til Hvarf i Grønland, medens Sturlubók taler om 4 halvdøgn sejlas fra Snefjældsnes til Grønland, »hvor det er kortest«²⁾. Det er dette, der rent vilkårligt er ændret i Hauksb., hvor de understregede ord er udeladte som uforenelige med omtalen af Hvarf som rejsemål.

Sturlubóks tekst er klar og kan, hvis der ikke gøres vold på or-

¹⁾ M. h. t. Styrmers tilføjelser iøvrigt kan jeg henvise til udgaven af Landnámabók 1900, s. XI ff.

²⁾ Betydningen af disse ord er uomtvistelig.

dene, kun tage sigte på afstanden mellem Snefjældsnes og den nærmest overfor dette liggende strækning på Grønlands østkyst.

Det er her nødvendigt at dvæle lidt ved betydningen af ordet »Grønland«. At det særligt brugtes om bygderne (Øster- og Vesterbygden) var kun naturligt og selvfølgelig. Men ligeså sikkert er det, at det også brugtes om hele landet vest og øst (nord) for Kap Farvel. Beviser herfor er bl. a. følgende: For det første et udtryk som »ubygder i Grønland« eller »Grønlands ubygder«, hvor der åbenbart er tale om egne på østkysten, f. eks. Grl. hist. Mind. II 752, 754. Hvad der fortælles i Flóamannasaga kap. 22 ff. om Torgils' skibbrud »under Grønlands jökler« (Grl. hist. M. II, 96) eller som det i en variant hedder: »Noget efter dette kom de under Grønlands jökler, i ubygder«, foregår åbenbart på østkysten, der her altså kaldes »Grønland«. Senere rejser de syd på langs landet for endelig at komme til Østerbygden (Eriksfjord). I fortællingen om Lika-Loðinn hedder det (Grl. hist. M. II 662), at han bragte Finn Fegins og hans fællers lig »fra Finns boderne«, østfor jöklerne i Grønland, »: på østkysten.

Disse eksempler er fuldtud tilstrækkelige. De viser, at det ikke blot var bygderne på vestkysten, Islænderne kaldte Grønland, men hele det land, som de kendte som et sammenhængende hele, altså også østkysten eller dennes ubygder så langt mod nord, som de kendte den, d. v. s. op til Ammassalik omtrent, eller til kysten ligeoverfor Island, hvor Gunbjørnskærene vel betegnede det nordligste sted, man i lange tider kendte.

Det må nu betragtes som fastslået, at der intet er i vejen for at Sturlubóks tekst er rigtig og at den tillige er den oprindelige. Der kan heller ikke være tvivl om, at 4 halvdøgn passer bedre med denne opfattelse (sejlasen mellem Snefjældsnes og østkysten af Grønland, ca. 300 sømil; jfr. G. Holm i Meddelelser om Grønland LIX s. 283, her s. 6), end 4 halvdøgn mellem samme sted og Hvarf i Grønland (o. 630 sømil, G. Holm sst.), efter den fart som det er rimeligst at forudsætte. Derimod vil man se, at forholdet mellem Snefjældsnes—Østkyst og 300 sømil på 4 halvdøgn passer godt til vejlængden Stadt—Horn og 540 sømil på 7 halvdøgn.

Vi kommer nu til spørgsmålet om Svalbarde. Her er håndskrifterne, heldigvis kunde man sige, enslydende, når Sturlubók udfyldes efter teksten i Olaf Tryggvasons saga.

Det er hensigtsmæssigt først at dvæle ved ordet hafsbotn. Botn betyder, som bekendt, den inderste del af en fjord (vig osv.) eller af en dal, hvor denne afsluttes ved fjælde til alle 3 sider. Heraf stedsnavne på Island og i Norge (Botn, Botne). Ordet hafsbotn må følgelig betyde den inderste del af havet, hvor dette begrænses af sammenhængende land (til alle 3 sider); det skematiske billede, der

findes i Nansens Nord i taakeheimen s. 291 (jfr. hans artikel i Norske geogr. tidssk. I, 13), giver en god forestilling om en hafsbøt. Denne benævnelse på den nordligste del af havet nord for Island—Norge, og vi må tage Rusland med, hænger sammen med den midaldralderlige forestilling, at der var et sammenhængende land fra Bjarmeland (Rusland) helt over til Grønland; det var dette land, der dannede hafsbøt'en. Denne forestilling fandt sit udtryk i hvad der læses i et membranbrudstykke (Grønl. hist. Mind. III, 216, jfr. 220): »Fra Bjarmeland går der land til ubygder i norden lige til Grønland tager ved«, samt i den vistnok sene og fuldkommen apokryfe beretning om Hallr geit, der anføres i Grønl. hist. Mind. III, 524—25. Når det hedder »nordpå i hafsbøt«, kan der i og for sig altså være tale om et eller andet ubestemt punkt mellem den vestlige og østlige landgrænse. Udtrykket siger os altså intet om Svalbardes beliggenhed, om den er vestlig eller østlig eller midtvejs.

Hvad Svalbarde selv angår, tages udgangspunktet i det bekendte Langanes, Islands nordøstligste næs. Det kunde synes så, som om dette var et fingerpeg i retning af at søge Svalbarde på Spitzbergen. Nødvendigt i og for sig er dette ikke. Ti man kan med lige så stor ret af den grund tænke på en rejse derfra til østkysten af Grønland, blot langt nordligere end det punkt, der er vest for Snefjælds næs. Man kan tænke sig, at det var fiskere, der fra Langanæs var blevet ført så langt mod nordvest, at de var ført derhen; man har tænkt på egnene i nærheden af Scoresbysund. Dette er jo blot et tankeeksperiment, men som i og for sig er ligeså sandsynligt som den anden nævnte mulighed. Men der kommer en omstændighed af afgørende betydning; det er den angivne afstand mellem Langanes og Svalbarde, og den er ens overleveret alle steder, 4 halvdøgn's sejlas, eller den samme afstand som mellem Snefjælds næs og østkysten af Grønland lige i vest. Denne afstand passer ulige bedre på Grønlands østkyst i de nævnte egne, helst noget længere mod nord end Scoresbysund, end på Spitzbergen. Hertil er vejen langt mere end dobbelt så lang, (G. Holm l. c.). En så urimelig hurtig sejlas (17½ knob), som kræves, hvis der var tale om Spitzbergen, kan ikke forudsættes. Men en ting må betragtes som sikker, at den, der først nedskrev disse afstandsbetegnelser, har antaget, at afstanden mellem Snefjælds næs og østkysten af Grønland ret mod vest var lig med afstanden mellem Langanæs og Svalbarde. Holder man sig hertil — og noget andet haves ikke, — er det udelukket at identificere Svalbarde med Spitzbergen.

Her bør huskes, at tidsafstanden mellem 1194 og den tid, da hele dette stykke først blev bogfæstet, ikke er særlig stor (vel snarest 20—30 år.

Når man har villet antage, at der fra Island var foretaget flere rejser til Svalbarde, er dette blot en formodning, som intet har at støtte sig til i kilderne. — Man behøver ikke at forudsætte mere end den ene rejse i 1194, hvorledes så denne end er foregået og under hvilke omstændigheder. Landet, man var kommen til, var så vist ikke særlig lokkende. Det viser navnet, som det fik. Nogen beskrivelse af landet findes overhovedet ikke og dertil var der ingen grund i de korte notitser derom og de forbindelser, hvori navnet står. Af denne tavshed kan intet som helst sluttes.

Andre kilder, som f. eks. *Historia Norwegiæ* af en ukendt forfatter, der næppe engang var en Nordmand, giver os overhovedet ingen som helst oplysninger angående Svalbarde, der ikke nævnes. Af dem kan intet som helst udledes. Mere end misligt er det at inddrage så sene og intetsigende »kilder« som *Samson Fagres saga*; i denne hedder det (*Grøn. hist. Mind. III, 524*): »Riseland ligger mod øst og nord fra Østerleden¹⁾, og derfra mod nordøst ligger det land, som kaldes Jotunheim, hvor der bor trolde og uvætter, men derfra til henimod Grønlands ubygder går det land, som hedder Svalbarde, (mærke her også denne form); det er befolket af forskellige folk(eslag)«. Dette sammensurium af mytologiske reminiscencer og kendskab til navnet Svalbarde og forestillingen om det nævnte (imaginære) sammenhængende land i hafsbotn'en egner sig så vist ikke til at medtages i en alvorlig diskussion. Bemærkningen om Svalbarde osv. ser simpelthen ud til at bero på læsning i *Landnáma*, være en reminiscens derfra.

Endelig er der den sidste i og for sig mindre interessante passus i *Hauksbók—Melabók*: »men et halvdøgns sejlas er der til ubygderne i Grønland fra Kolbeinsø mod nord«. Foruden dette sted nævnes denne ø²⁾, såvidt erindres, kun i *Svarfdælasaga* (*Isl. forn. II, 64*) i følgende sammenhæng: »Kolbeinn blev så vred, at han løb ud på sit skib og sejlede ud i havet og brød skibet ved den klippe, som ligger nordvest for Grimsø, og der omkom Kolbeinn og den er opkaldt efter ham«. Denne beretnings historiske værd kan ikke kontrolleres; men i hvert fald viser den kendskab til øen, der er identisk med Møwenklint, omkr. 1300, da sagaen blev skreven.

I *Isl. folkesagn og æventyr* (*Isl. Þjóðsögur og ævintýri II, 125 ff.*) findes en, iøvrigt historisk, beretning om de såkaldte »Hvanndalesbrødre«, der 1616 på opfordring af biskop Gudbrand Torlaksson foretog en rejse til Kolbeinsø³⁾. Først sejlede de derud, men dreves

¹⁾ »Østersøen« i oversættelsen i *Grøn. hist. Mind.* må bero på et øjeblikks fejl eller trykfejl.

²⁾ Jfr. *Kålunds Islands beskrivelse II, 130.*

³⁾ Se herom et digt i *Blanda I, 149—62.*

tilbage. Noget efter sejlede de igen afsted, fik mindre heldigt vejr, men nåede dog øen efter, som det synes, »2 dægr«, d. e. dag og nat, og en dag til, således som vers 25 og 27 vistnok er at forstå. Fra øen kunde de 'se 3 »tuer« (3: øverste fjældspidse) på Island. Tilbage-rejsen gik glat, men det siges ikke udtrykkelig, hvor længe de var om den. Digtet er forfattet af en præst efter en af brødrenes egen meddelelse.

For nu at vende tilbage til Hauksb.—Melab.s afstandsangivelse, ét halvdøgn fra Kolbensø til Grønlands ubygder, er det let at se, at den er ganske umulig. Her må der foreligge en misforståelse eller en fejllæsning af et tal. Man måtte efter alt at dømme forudsætte et tal som »3 halvdøgn« (afstanden skal være omkr. 200 sømil). Men det er klart, at denne afstandsangivelse er uden al betydning for spørgsmålet om Svalbarde og dets beliggenhed.

Jeg skal til slutning antyde en indvending, der mulig kunde gøres. Man kunde måske sige: da dette land (kyst), der opdagedes 1194, fik et særligt navn, forudsætter det, at det ikke er Grønland, da opdagerne, hvis de havde vidst, at det var en del af Grønland, ikke vilde have givet det fundne land et andet (nyt) navn. Et sådant ræsonnement kan dog ikke godkendes. Det er muligt, at opdagerne ikke har vidst, at det var det samme land; de kan have tænkt sig, at det var adskilt fra Grønland ved et sund eller havarm, men det forhindrer ikke på nogen måde, at det var Grønlands østkyst, de kom til. Selve navnet Svalbarde tyder ikke på, at de har antaget at det var et nyt særligt land, de havde fundet. Og har de set eller haft på følelsen, at det virkelig var en del af Grønland(s østkyst), er der intet til hinder for, at de kunde have givet denne del et særligt navn — hvad der kunde anføres utallige eksempler på allevegnefra.

Finnur Jónsson.

SUMMARY

Svalbarde

by

Professor Finnur Jónsson.

The author shows that the name of Svalbarde is more authentic than that of Svalbard. Then follows a discussion on the relationship of the sources of the distances between Norway—Iceland—Greenland—Svalbarde, especially the so-called Landnámabók; and it is explicitly proved that of the manuscripts

that contain the work mentioned the so-called *Sturlubók* represents the best original text while the so-called *Hauksbók* contains a compilation of the latter and another text, possibly found in the manuscript *Melabók*. The text of the *Hauksbók* ought therefore not to be used. When Greenland is mentioned in connection with distances in *Sturlubók* it is the east coast facing the west coast of Iceland that is meant. The expression *dægr* is used in describing the distances (it will take so and so many *dægr* to sail from one place to another). It is shown that *dægr* can mean a day or a night only, not „a day and night“, which on the whole fits in well. It is impossible to identify Svalbarde with Spitzbergen after the distances named in the sources; the word can mean only a region on the east coast of Greenland at Scoresbysund, or rather somewhat north of the latter place. The view entertained from ancient times thus appears the right one. At length some remarks are made concerning *Kolbeinsey* (*Mewenklint*); the distance between the latter and the east coast of Greenland is incorrectly stated in *Hauksbók* (*Melabók*).
